

УДК 378.1:574(075)

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Ірина Січко

У статті проаналізовано організацію екологічної освіти в зарубіжних країнах. Акцент зроблено на тому положенні, що екологічним пріоритетом є освіта для сталого розвитку суспільства на засадах екоцентричної парадигми. Обґрунтовано потребу детального вивчення сутності інноваційного процесу в контексті Болонських декларацій, його структури, темпів розвитку, меж, за якими виникають загрози руйнування національної системи освіти в Україні.

Ключові слова: екологія, екологічна освіта, ексцентрична парадигма.

Екологічні проблеми мають планетарний масштаб, адже людство починає розуміти відповідальність за наслідки згубного впливу на довкілля, в якому якість життя значно погіршилася. Підтвердженням цього є документи ООН: «Порядок денний на XXI століття», який було прийнято в Ріо-де-Жанейро (1992 р.), та матеріали й рішення Всесвітнього самміту зі сталого розвитку, що відбувся в Йоганнесбурзі (2002 р.).

Стратегія сталого еколого-економічного розвитку передбачає, що структура економіки, спеціалізація виробництва повинні в сучасних умовах якнайтісніше узгоджуватися з наявними ресурсами, продуктивним, відтворювальним потенціалом біосфери. На сьогодні немає альтернативи сталому розвитку в сучасному світі, а освіта й просвіта є незамінними засобами його впровадження в суспільство.

На особливу увагу при розкритті цієї проблеми заслуговують твори Я. Коменського, К. Ушинського, В. Сухомлинського, в яких розкриваються погляди педагогів на виховання дитини засобами природи, праці педагогів-практиків і науковців О. Плешакова, З. Кирилова, В. Лола, В. Крисаченка, Г. Пустовіта та інших, у яких ідеться про досвід екологічного виховання.

Мета статті – проаналізувати організацію екологічної освіти у вищих навчальних закладах зарубіжних країнах.

Загальною метою екологічної освіти в різних країнах є формування культури поведінки в навколишньому природному середовищі й дбайливе ставлення до нього. Сюди належить інтеграція природничо-наукових і суспільно-гуманітарних знань як чинника формування екологічної відповідальності, морально-етичне виховання як компонент виховання екологічної культури, виховання в молоді відповідального ставлення до навколишнього середовища та власного здоров'я.

Батьківщиною терміна «екологічна освіта» є США, оскільки власне в цій країні забруднення довкілля відбувалося швидкими темпами. Перший національний парк був створений саме у США (Йеллоустон, 1872). Важливе

місце у становленні екологічних ідей займає праця американського вченого Г. Марша (1866) [1]. Автор досить чітко показав характер і масштаби впливу людини на Землю і розглянув багато ідей та принципів, які сьогодні становлять ядро екологічних знань.

Екологічна освіта у США сьогодні ведеться у двох напрямках – екологічному і природоохоронному, що тісно пов'язані між собою. В аспекті першого актуальними визнано такі питання: динамічна рівновага у природі, організація біосфери, спадковість, адаптація, зміни у природі. Другий напрям акцентує увагу на проблемах раціонального природокористування, охорони природи, впливу людини на навколишнє середовище. Обидва ці напрями сприяють не тільки нагромадженню знань про природу та людину, їх взаємозв'язок, а й передбачають та стимулюють науковий пошук щодо їх охорони та збереження. Вимоги в Мічиганському університеті (США) до підготовки вчителів, які спеціалізуються в галузі охорони навколишнього середовища, передбачають набуття майбутніми педагогами оперативних знань у різних галузях, а пізніше (перед виходом на роботу) можливість пройти з усього курсу педагогічну практику, оскільки їхні майбутні учні повинні навчитися разом з ними знаходити ефективні рішення конкретних і складних проблем охорони навколишнього середовища [3, с. 61]. Головним напрямом екологічної освіти і виховання в середніх та вищих навчальних закладах США є проведення практичних робіт, польових практикумів, заходів з утилізації відходів, озеленення територій, рятувальних заходів щодо тварин. Відмінною рисою американської освітньої системи є орієнтація на розв'язання регіональних екологічних проблем конкретної місцевості проживання.

Головними напрямками сучасної освітньої політики розвинутих країн є демократизація і гуманізація освіти; поєднання ролі держави та громадської і приватної ініціативи; свободи вибору викладачами методів і засобів навчання; увага до матеріального забезпечення освіти, залучення відповідно до освітніх потреб сучасних досягнень науки і техніки (комп'ютерної, телебачення тощо); зацікавленість економічної сфери (концернів, фірм) у вдосконаленні освіти (створенні освітніх фондів і програм Д. Карнегі, Дж. Сороса та ін.); координація діяльності освітніх закладів з релігійними, культурно-мистецькими та іншими громадськими об'єднаннями; дотримання в усіх ланках освітньої системи встановлених у державі норм законодавства, а також історичних національних традицій.

Потребу запроваджувати у професійну освіту, крім знань, умінь і навичок, нових освітніх орієнтирів – компетентностей, компетенцій і ключових кваліфікацій – обґрунтовано вченими ще в середині 80-х років ХХ ст. [5, с. 7], але офіційно проголошено на засіданні Європейської ради ЄС у 2000 р., де наголошувалося, що «кожний громадянин має бути озброєний навичками, потрібними для життя та роботи в новому інформаційному суспільстві». В індустріально розвинених країнах велика увага приділяється професійній компетентності як гаранту конкурентоспроможності на ринку праці та покращення економічних досягнень. Компетентністний підхід до освіти розглядається й у контексті Болонського процесу.

Ідею збагачення європейської освіти базовими навичками було

розвинуто в документах, затверджених на засіданнях Європейської ради: «Про конкретні майбутні завдання систем освіти та підготовки» (On the Concrete Future Objectives of Education and Training Systems, Стокгольм, 2001 р.) та «Освіта й підготовка в Європі: різні системи, спільна мета до 2010 р.» (Education and training in Europe: diverse systems, shared goals for 2010, Барселона, 2002 р.) [4, с. 132].

ЮНЕСКО розглядає екологічну освіту в межах окремої програми як самостійну ланку. Відповідно до цього кожна держава розробляє свою національну програму екологічної освіти, яка, крім загальнонаукових підходів, ґрунтується ще й на традиціях окремих народів, передусім у гуманітарній сфері. У багатьох країнах питання щодо місця й правомірності екологічної освіти й виховання в загальній системі освіти зі сфери довготривалих дискусій успішно змістилося у площину практичної реалізації. Прикладом можуть стати такі країни, як Німеччина, Фінляндія, Ізраїль, Японія, Канада та ін.

Увагу привертає досвід освітньої системи Китаю, де акцент робиться на підготовці студентів у галузі природничо-математичних дисциплін. Технології екологічної освіти й виховання в Китаї тісно пов'язані з історично детермінованими позиціями в суспільстві, що спрямовані на перетворення й удосконалення навколишнього природного середовища.

Підвищення екологічної освіченості населення в більшості країн здійснюється в системі формальної й неформальної освіти. До першої належать усі види освітніх закладів (школи, коледжі, університети), у тому числі – курси підвищення кваліфікації. До другої – установи, що забезпечують екологічну підготовку на громадських засадах (громадські рухи, фонди, музеї тощо), а також засоби масової інформації. Особливою категорією є спеціальні форми екологічної освіти для працівників охоронних територій (курси, освітні центри). Спостерігається чітка тенденція, характерна для зарубіжних країн, – розглядати сучасний критичний стан навколишнього природного середовища як наслідок недостатнього розуміння закономірностей взаємозв'язку людини з довкіллям, що впливає із недоліків системи освіти. У Нідерландах учителі шкіл мають змогу поліпшити свої екологічні знання у спеціальному таборі, який щорічно організує Нідерландське Королівське товариство природничої історії. Основна мета цього табору – розширити біологічні знання його учасників і встановити тісний контакт між біологами і вчителями.

Розглядаючи Європу як єдність цінностей, що базуються на ідеї демократії та прав людини, Рада Європи надає великого значення Кодексу Європейських Базових Цінностей та передачі цих цінностей молоді. До завдань ціннісного виховання належить формування європейської свідомості, яка передбачає турботу про екологічну рівновагу в Європі та світовому просторі. Професійна підготовка екологів як самостійний феномен зі своїми специфічними характеристиками і особливостями базується на певній системі цінностей. Саме вони зумовлюють вибір цілей, засобів та умов діяльності (наукової, педагогічної, соціальної тощо), і покликані відповідати на запитання: задля чого відбувається та чи інша діяльність?

У своїй праці «Тенденції розвитку зарубіжної екологічної освіти» дослідниця М. Швед дає характеристику методологічним та дидактико-

методичним моделям зарубіжної екологічної освіти, розкриває їх загальнонаукові та соціокультурні підстави і принципи, порівнює ефективність функціонування та евристичні можливості кожної з них. Найпоширенішими вона визнає такі моделі: гносеологічну, гносеологічно-діяльнісну, пізнавально-ціннісну та інформаційно-особистісну [7, с. 168].

Гносеологічна модель сформувалася на ідеалах класичного раціоналізму, який сповідує ідею всесильності людського розуму та всеосяжності науки. У рамках цієї моделі метою екологічної освіти є формування системи наукових знань, поглядів і переконань, що забезпечують відповідальне ставлення людини до довкілля; зміст освіти характеризується трьома напрямками: інформація, екологізація, гуманізація. Йдеться про таку організацію екологічної освіти, за якої досягнення мети відбувається шляхом цілеспрямованого пізнання екологічної реальності у межах освітнього процесу. Найбільшого поширення ця модель набула в таких країнах, як Польща, Румунія і Казахстан.

У Німеччині, Франції, Бельгії, Нідерландах набула поширення гносеологічно-діяльнісна модель, яка, окрім пізнавальної активності, передбачає елементи практичної роботи з охорони навколишнього природного середовища. Провідні західні спеціалісти в галузі екологічної освіти підкреслюють доцільність міжпредметного підходу, оскільки він передбачає взаємну узгодженість змісту і методів розкриття законів, принципів і способів оптимальної взаємодії суспільства з природою на усіх рівнях екологічних знань.

Ідеї прагматизму покладені в основу дослідницького підходу навчання екологів у США. Основоположником педагогіки прагматизму (прогресивізму) вважають Джона Дьюї (1859–1952), професора університетів у Мічигані, Міннесоті, Чикаго, Нью-Йорку. У своїх теоретичних положеннях він виходив із того, що насамперед діяльність людини є джерелом її знань, а тому сутність навчання полягає в реалізації принципу «вчитися шляхом дії». Здобуті таким способом знання допомагають розв'язувати нові ситуації, що висувають щоразу нові проблеми, зміст яких і є новим знанням. Навчання, за Дж. Дьюї, – це дослідницький процес, що спирається на розв'язування проблем. Це не звичайне оволодіння знаннями, в яких узагальнено досвід людства і відображено об'єктивний світ, а реорганізація досвіду особистості.

Структура вищої освіти сучасної Франції гнучка та варіативна. Вона відрізняється різноманітністю вищих навчальних закладів: поряд з університетським сектором та Вищими школами існують спеціалізовані – Університетські технологічні інститути, Університетські професійні інститути; короткотермінові та довготермінові програми навчання. Для вищої освіти Франції характерні безперервність освіти; варіативність спеціальностей; «регіоналізація» освіти. Сучасний етап модернізації вищої освіти Франції визначається принципами Болонського процесу, але зі збереженням ідентичності і високої конкурентоспроможності французької системи освіти шляхом подальшої професіоналізації університетського сектора. Це досягається завдяки відкриттю нових спеціальностей міждисциплінарного та

«технологічного» типів, започаткуванню нових професійно-орієнтованих напрямів підготовки кадрів; максимально можливій інтеграції навчального процесу, наукових досліджень та зумовленості їх фінансування результатами наукової діяльності викладачів і студентів; забезпеченню високого рівня якості освіти внаслідок удосконалення процедур, механізмів і стимулів системи контролю.

Досвід зарубіжних країн важливий і для української освіти, яка намагається зберегти власні педагогічні надбання, зробити їх зрозумілими для інших народів, поєднати з педагогічними надбаннями провідних країн світу. Існує нагальна потреба скрупульозного вивчення сутності інноваційного процесу в контексті Болонських декларацій, його структури, темпів розвитку, своєрідних меж, за якими виникає загроза руйнування національної системи освіти в Україні.

За пізнавально-ціннісною моделлю деяких азійських країн (Японії, Китаю, Кореї, Таїланду), освоєння новітніх знань про природу та її охорону має поєднуватися з традиційними цінностями суспільства, виробленими у процесі етнічної історії минулих поколінь. Метою екологічної освіти, на думку японських педагогів, є формування цілісної особистості, яка матиме чітку позицію до проблем охорони природи. Вони доводять необхідність вивчення довкілля у взаємозв'язку з повсякденним життям людини і виділяють такі складники екологічної освіти: виховання в людини розуміння самоцінності природи та її ресурсів; прищеплення екологічної моралі, почуття любові до природи через спілкування з нею; формування громадської думки щодо необхідності дотримання гармонії між діяльністю людини і довкіллям; виховання в кожного громадянина прагнення до поліпшення навколишнього природного середовища.

Інформаційно-особистісна модель набула поширення в екологічній освіті Англії. Вона спрямована на розвиток ідеї самодостатньої особистості студента в усіх її сутнісних та унікально неповторних вимірах. Великого значення англійські педагоги надають практичній діяльності молоді. Тому в багатьох навчальних закладах створюють живі куточки природи, метеорологічні станції, організують зелені насадження, екскурсії в парки, заповідники, музеї, на ферми. В освітніх системах (Болгарії, Великій Британії, Італії, Німеччини, Польщі, Росії та США) навчальні плани відрізняються за кількістю годин у кредиті, кількістю кредитів у навчальному році, проте, в цілому, збігається тривалість навчання для отримання освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра та магістра. Більшість країн мають добре розвинену систему стимулювання студентів до безперервної освіти, особистісно зорієнтованого навчання і забезпечення повної самостійності та відповідальності студента за результати своєї діяльності [2, с. 170].

Екологічна освіта ХХІ ст. є новим сенсом, філософією і метою сучасного освітнього процесу як єдиного можливого засобу продовження і розвитку людської цивілізації. Особливостями екологічної освіти у вищих навчальних закладах зарубіжних країн є те, що екологічний пріоритет має власне освіта для сталого розвитку суспільства, всебічний розвиток екологічної освіти і культури

на засадах екоцентричної, а не антропоцентричної парадигми.

Надалі у контексті означеного дослідження вважаємо за необхідне скласти порівняльну характеристику особливостей екологічної освіти у вищих навчальних закладах зарубіжних країн та України.

Список використаних джерел:

1. Бочарова О. А. Модернізація вищої школи у сучасній Франції: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Горлівка, 2006. – 197 с.
 2. Козак Т. Н. Організаційно-педагогічні засади впровадження кредитно-модульної системи підготовки фахівців у вищих педагогічних навчальних закладах III–IV рівнів акредитації: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 2007. – 270 с.
 3. Локишина О. І. Європейська довідкова система як інструмент упровадження компетентнісного підходу в освіту країн-членів Європейського Союзу // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 1(54). – С. 131–142.
 4. Пуховська Л. П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності. – К.: Вища шк., 1997. – 179 с.
 5. Холстед М., Орджи Т. Ключевые компетенции в системе Великобритании // Современные подходы к компетентностно ориентированному образованию: Материалы семинара / Под ред. А. В. Великановой. – Самара, 2001. – С. 24–27.
 6. Швед М. С. Розвиток екологічного мислення студентів університету в процесі професійної підготовки: дис. канд. пед. наук: 13.00.04. – К., 1997. – 211 с.
 7. Швед М. С. Тенденції розвитку зарубіжної екологічної освіти // Вісник Львів. ун-ту. – Сер. Педагогічна. – 2003. – Вип. 17. – С. 167–174.
-
-